

Lesbrief 36 – Paulus

Jaar 1

Laurence Freeman

Vaak wordt aan de heilige Paulus de grondlegging van het Christendom toegeschreven. Het staat vast dat het zich zonder hem nooit zo ontwikkeld zou hebben. Maar hij zou het ook niet zo ontwikkeld hebben als hij niet van zijn paard was gegooid onderweg naar Damascus en Jezus had gezien in een verblindend licht, waardoor zijn leven volkomen veranderd werd. Om te zeggen dat hij de toekomstige vorm aan het Christendom gaf, betekent dat hij weliswaar van Jezus getuigde, maar dat hij – net als wij – Hem niet gekend heeft "in het vlees". Hoewel Paulus de nadruk legt op de menselijkheid van Jezus, is hij niet erg geïnteresseerd in de historische Jezus. Het betekent evenmin dat Paulus zich druk maakte over structuur en regelgeving. In feite was hij in religieus opzicht een radicaal, een pionier en geen administrateur, eerder een mysticus dan een rechtsgeleerde. Petrus noemde Paulus zijn vriend en "geliefde broeder" en beval zijn brieven aan, hoewel hij waarschuwde dat er passages waren die moeilijk te begrijpen zijn en die verkeerd geïnterpreteerd kunnen worden (2 Petrus 3: 15). Petrus had met hem in de clinch gelegen bij de Raad van Jeruzalem over het toelaten van heidenen in de christelijke broederschap. In Rome werden ze allebei even hoog gewaardeerd toen zij hun lot moesten afwachten. Maar de traditie leidt de heilige stoel en de opvolging van de Prins van de Apostelen terug naar Petrus en niet naar Paulus. Paulus was misschien niet van het soort dat je in een bisdom zou willen aanstellen als een oppassende medewerker.

Waarschijnlijk werd hij geboren in een rijke Joodse familie in een pluralistische Grieks/Romeinse stad. Sommigen denken dat hij naar Jeruzalem kwam toen hij begin twintig was om rechten te gaan studeren – en toen (zoals hij zelf toegaf) een fundamentalistische fanatiekeling werd, die de volgelingen van Jezus achtervolgde. Voordat hij zijn bekering meemaakte, kon je hem (volgens zijn eigen beschrijving) classificeren bij de ergste ayatollahs of bij de grote inquisiteurs. Niet alleen had hij gelijk, maar anderen moesten gestraft worden omdat ze het bij het verkeerde eind hadden. Naderhand herriep hij zijn diepste religieuze ideeën over genade, zonde en redding volledig. Deze religieuze revolutie was echter niet voornamelijk intellectueel, maar spiritueel. Gedurende verscheidene eeuwen, beginnend met Paulus en de apostolische kerk, ontwikkelde de theologie zich onder de invloed van de mystieke ervaring die in diepe contemplatie wordt geboren. Mettertijd werden de rollen omgedraaid, vooral in de westerse kerk, en werd theologie als "de koningin van de wetenschappen" gescheiden van het veronderstelde "subjectieve" van het gebed. Men begon hetgeen ervaren werd, door te lichten en de "persoonlijke" bekrachtiging van het geloof onder de loep te nemen. De wortels van deze eeuwige en natuurlijke spanning tussen

het spirituele en het religieuze – waarop men zo gemakkelijk een beroep doet heden ten dage – kunnen waargenomen worden in de brieven van Paulus, hoewel hij nooit had kunnen raden waar dit toe geleid zou hebben.

Zijn eerste Brief aan de Thessalonicenzen is in de eerste plaats een christelijk schrijven; in het derde vers beschrijft hij de triade van liefde, hoop en barmhartigheid die – zoals zo veel van zijn formules – de theologische woordenschat van de kerk heeft geschapen. Zijn gebruik van deze en andere termen beïnvloedden al de latere mystieke schrijvers – *gnosis* (weten door middel van persoonlijke ervaring), *pistis* (geloof als persoonlijke relatie), *agape* (goddelijke liefde). Door zijn brieven die geschreven werden aan kleine huiskerken, waarin hij een gepassioneerde, bijna bezitterige, vaderlijke interesse toonde, kunnen we zijn complexe religieuze persoonlijkheid afleiden. Hij was vurig in liefde en in boosheid.

Hij kon teder zijn, hardvochtig, vergevingsgezind en ongeduldig. Zijn "doorn in het vlees" (wat het ook was) zorgde ervoor, dat hij nederig bleef in zijn gedrevenheid en zijn volledige betrokkenheid bij de ervaring van Christus. De woorden "in Christus" verschijnen 164 keer in de geschriften van Paulus en verwijzen altijd naar dit leven, terwijl de woorden "met Christus" naar het volgende leven verwijzen.

Zoals bij andere grondleggers is de lijn tussen de man en de mythe moeilijk te trekken. Heden ten dage denkt men dat slechts de helft van zijn brieven inderdaad door hem geschreven zijn. Toch is Paulus groter dan zijn persoonlijkheid en zijn historische identiteit. De ervaring van zijn bekering is echter volkomen persoonlijk en wordt meer dan eens in zijn brieven en in Handelingen beschreven. Dit heeft hem gedurende een periode van drie jaar gevloerd, totdat hij weer verder kon gaan met zijn leven. De mystieke ervaring, laat hij ons zien, wordt overstegen maar kan niet afgescheiden worden van de individuele psyche waarin het optreedt en waarbij het de psyche kan overstromen. Paulus' ervaring was "lichte mystiek" maar de geschriften, die hierdoor werden geïnspireerd, bevatten begrippen die vervolgens werden uitgediept voor allerlei soorten christelijke mystieke literatuur, inclusief de donkere nacht. De theologie van Paulus bevat, op een onsystematische manier, zowel het katafatische (dat wat we kunnen zeggen over God) en het apofatische (zeggen wat we niet kunnen zeggen). Hij vertelt ons dat "in Hem woont heel de volheid van de Godheid lichamelijk" (Kol. 2:9), een belangrijk element in het zich ontwikkelende dogma van de Vleeswording. Hij bidt ook dat door het geloof Christus in onze harten mag wonen in liefde en dat wij heel de volheid mogen kennen "die de kennis te boven gaat" (Ef. 3:17, 19).

Zijn bekering was alleen maar het begin en misschien net zozeer een 'implosie' van zijn schaduwkant als een mystiek moment. In 2 Kor. 12 refereert Paulus aan een ervaring van "opgenomen worden in het paradijs (of het in het lichaam gebeurde, weet ik niet; of buiten het

lichaam, ik weet het niet; God weet het)", waarbij hij "onuitsprekelijke woorden heeft gehoord, die het een mens niet is geoorloofd uit te spreken". Er zijn vergelijkbare uitdrukkingen in de Joodse apocalyptische mystiek te vinden maar het is ook uniek, vooral omdat het zo duidelijk autobiografisch is. De betekenis van dit verhaal is echter niet om 'op te scheppen' maar er de nadruk op te leggen dat de mensen zich een oordeel over hem kunnen vormen op basis van wat zij voor zich zien. En hoe is hij? Net zoals wij. Hem werd een "doorn in het vlees" gegeven om hem nederig te houden en God liet die doorn niet verdwijnen, ondanks zijn smeekbeden. En zo werd hij zwak gehouden. En het is de zwakheid, niet de mystieke ervaring, waar hij trots op is want de kracht van God rust op de zwakken - en goddelijke kracht kan alleen worden volbracht in de menselijke zwakheid. 'Want wanneer ik zwak ben, dan ben ik machtig'. Hier zien we het onontbeerlijke afstand doen van de macht, die de kern vormt van het mysterie van Christus en het christelijke leven. De christelijke mystiek legt geen nadruk op de persoonlijke ervaring die zo gemakkelijk het ego opblaast, maar op het werk van God in de grotere samenhang van de wereld en de dienstbaarheid aan anderen.

Deze beschrijving van extase inspireerde vervolgens vele mystieke schrijvers zoals Origenes en Ambrosius. Het hielp hen om het Platonische woord 'theoria' (visie) te verchristelijken, waardoor het een christelijk sleutelwoord werd voor contemplatie. Door verbindingen met vroegere personages zoals Plotinus te gebruiken, laat het ons zien hoe de interreligieuze dialoog opbloeide in de mystiek – een gebeurtenis die we tegenwoordig niet mogen vergeten als de Islam en het christelijke Westen zich politiek opstellen. Als Paulus schrijft over spirituele transformatie, schrijft Gregorius van Nyssa over het concept van 'epiktatis': de nooit eindigende ervaring van God. Paulus onderwees dat "wij allen van gedaante worden veranderd naar hetzelfde (Christus') beeld, van heerlijkheid tot heerlijkheid..." (2 Kor. 3:18). Door de Opgestane Christus te contempleren wordt het menselijk wezen, als beeld van God, zowel geheeld als compleet. Christelijke mystici leggen nadruk op de prioriteit van de ervaring maar waarschuwen voor opvallende "ervaringen". Vasthouden aan individuele ervaring is spirituele consumptiedrang. De toename van ervaring in de loop van de tijd is een kwestie van geloof.

Er moeten nog twee aspecten van Paulus' mystieke ervaring, die de Kerk vormde, worden belicht. Ten eerste, de impact op het ethische denken. Paulus' bekering en voortdurende verlichting in Christus leidde hem naar de verwerping van de religieuze wetgeving als de manier om menselijk gedrag te corrigeren. Hij ontdekte de fatale aantrekkingskracht van het beschouwen van zonde als het negeren van een regel, die daarna door de wet kon worden rechtgezet. In de brief aan de Romeinen ziet hij de wet als een lapmiddel. Want die wet kan niet de diepgaande operatie, die nodig is om de zelfvervreemding (die de wortel is van zonde) in de menselijke ziel uitvoeren. De genade kan dat wel bewerkstelligen en – geweldig nieuws – waar zonde is, is des te meer genade beschikbaar. Gezien vanuit de genade is het nog maar een stap om de liefde te zien als de primaire

energie van het gebed en een steeds dieper wordende vereniging met Christus en met anderen. Voor Paulus is de kosmische Christus de innerlijke Christus. Dit te beseffen, is de sobere vervoering van de liefde die fantasieën doet verdwijnen. En zoals Bernard Lonergan, de 20ste eeuwse theoloog en Jezuïet ging geloven: "...de liefde van God in onze harten uitgestort is door de Heilige Geest, Die Hij ons gegeven heeft" (Rom. 5.5) is de christelijke ervaring.